

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕГІУМ»
імені Т.Г. ШЕВЧЕНКА

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ ТА СОЦІОГУМАНІТАРНИХ
ДИСЦИПЛІН імені О.М. ЛАЗАРЕВСЬКОГО

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Завідувач випускової кафедри _____

Протокол № від « »

2021 р.

ПРОГРАМА
КОМПЛЕКСНОГО ЕКЗАМЕНУ

На здобуття освітнього рівня «магістр»,
галузі знань 03 Гуманітарні науки
спеціальності 032 Історія та археологія
Освітньо-професійна програма:
Історія та археологія

Термін навчання: 1 рік 4 місяці
на основі першого і другого рівнів вищої освіти

Чернігів - 2021

Пояснювальна записка

Підсумкова атестація здобувачів вищої освіти є формою перевірки й оцінки теоретичної та практичної підготовки здобувачів освітнього ступеня «магістр» зі спеціальності 032 Історія та археологія. Атестація проводиться у формі комплексного екзамену. Для її проведення створюється Екзаменаційна комісія у складі голови та членів комісії.

Мета екзамену полягає у виявленні рівня сформованості загальних та фахових компетентностей, а також досягнення програмних результатів навчання з освітніх компонентів, включених до освітньої програми.

До складання комплексного іспиту допускаються здобувачі вищої освіти, які повністю виконали навчальний план, тобто склали усі контрольні заходи з дисциплін внесених до індивідуального навчального плану студента та пройшли усі види практичної підготовки.

На комплексний екзамен виносяться питання, найбільш важливі для виявлення рівня загальної та фахової компетенції майбутнього історика, викладача історії та археології з урахуванням тематичної спеціалізації.

НОРМАТИВНІ НАВЧАЛЬНІ ДИСЦИПЛІНИ

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ

Сучасна структура філософії. Ускладнення світобуття і спеціалізація філософських наукових досліджень. Освіта як предмет філософського пізнання. Філософія освіти як навчальний предмет та його основні проблеми.

Освіта як світоглядно-методологічна проблема. Освіта і культура. Освіта і нація. Структура освіти і педагогіки. Освіта, церква, держава. Педагогіка як філософська практика.

Методологічні питання змісту освіти. Проблема мети суспільства і мети освіти. Структура освітнього процесу. Навчальний план. Програма учбової дисципліни. Статус вчителя і учня і методика навчання/Принципи освіти і національні цінності.

Освіта як історико-філософська проблема. Філософські парадигми і освіта. Питання сумісності світоглядних парадигм в освіті. Інтернаціоналізація і денационалізація освіти. Проблема національної освіти в Україні.

ORIGIN OF MODERN EUROPE: CULTURAL DIMENSION СТАНОВЛЕННЯ ЄВРОПИ: КУЛЬТУРНИЙ ПРОСТІР

Особливості культури Ранньомодерної Європи. Ранній Новий час – як особливий період світової історії («Величне століття» та його змістові характеристики). Зародження гуманізму та вплив Реформації на зміни культурних траєкторій. Інтелектуальна революція. Основні риси та складові Ренесансної культури.

Магія і наука: гоніння на відьом і наукова революція. Астрономи і відьми: становлення модерної науки. Відьомські процеси: причини появи, зміст і особливості в різних країнах Європи. «Молот відьом» - інструкції для інквізиційних процесів. Наукова революція: Ніколай Копернік, Джордано Бруно, Галілео Галілей, Тіхо Браге, Іоанн Кеплер.

Особливості Ранньомодерної архітектури Європи. Типові риси архітектури Ренесансу. Полум'яна готика. Ренесансна архітектура. Барокко. Філіппо Брунеллескі, Леон Батіста Альберті. Браманте, Рафаель та Мікеланджело як архітектори.

Титани Відродження: майстри живопису. Італійське Відродження: етапи, особливості, представники. Мазаччо, Ботічеллі. Високе Відродження: Рафаель, Леонардо да Вінчі, Мікеланджело. Особливості «північного ренесансу». Ян ван Ейк. Пітер Брейгель. Дюрер.

ІСТОРІЯ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Витоки, причини та доктрини Холодної війни. Характеристики біполярного світу. Геополітичні наслідки Другої світової війни. Політична карта світу на початку другої половини ХХ ст. Формування світового співтовариства й біполярного устрою світу. Ідеологічні передумови протистояння колишніх союзників: «синдром 22 червня», «синдром Мюнхена». Термін “холодна війна”:

витоки, доктрини, головні ознаки. Нові чинники у світовій політиці. Гонка озброєнь. Перехідний період в становленні холодної війни.

Нарада голів чотирьох держав у Женеві (1955 р.). Пропозиції щодо створення системи колективної безпеки. Проект пакту про ненапад між країнами ОВД та НАТО.

Зміна геополітичної обстановки: політика мирного співіснування; десант, загострення та кризи в холодній війні. Характеристика гонки озброєнь наддержав. Завершальний етап протистояння США-СРСР. Основні наслідки для наддержав та світу.

Історія створення, структура, функції основних органів та діяльність ООН. Україна в ООН. Утворення ООН: мета та задачі країн-фундаторок. Емблема, прапор, штаб-квартири організації: Нью-Йорк, Женева, Найробі, генеральні секретарі. Міжнародні засадничі конференції ООН: Думбартон-Окс та Сан-Франциско. Підписання статуту 26 червня 1945 р. 24 жовтня – День ООН.

Структура організації: Генеральна асамблея, Рада безпеки ООН, Міжнародний суд, Секретаріат. Повноваження, функції, представництво та механізми діяльності основних органів ООН.

Проблема санкцій ООН: різновиди, ефективність, застосування у врегулюванні конфліктів сучасного світу.

Причини, напрямки та мета реформування ООН. Україна в ООН: історія відносин та вплив на врегулюванні української кризи.

Причини й створення НАТО. Склад та функціонування в період Холодної війни. Розширення НАТО на Схід. Створення НАТО. Британія – ініціатор колективної безпеки на європейському континенті. Дюнкерський договір 1947 р. між Францією а Великої Британією. Брюсельський пакт 1948 р. – створення ЗЕС. Переговори з урядами США та Канади для укладання договору про безпеку атлантичного регіону.

Діяльність американських парламентарів задля утворення блоку з західноєвропейськими державами. 4 квітня 1949 р. – підписання Вашингтонського договору. Склад учасників, військові перетворення, організаційна регламентація. Збільшення членів НАТО за період холодної війни. Особливості вступу до НАТО Греції, Туреччини, ФРН та Іспанії.

Причини та обставини розширення НАТО на Схід. Хвилі розширення Альянсу. Співробітництво України з НАТО. Партнерство заради миру. Роль НАТО на врегулювання української кризи.

Євроінтеграційний поступ України: еволюція відносин. Угода про асоціацію та її імплементація. Європейська інтеграція – закономірний історичний процес, провідна тенденція розвитку постмодерної системи міжнародних відносин. Перетворення незалежної України на важливий чинник стабільності в Європі, становлення нової європейської архітектури безпеки.

Етапи розбудови відносини України з ЄС на принципах інтеграції. Постанова Верховної Ради України від 2 липня 1993 року «Про основні напрями зовнішньої політики України», Стратегія інтеграції України до ЄС, схвалена Указом Президента України 11 червня 1998 року, Програма інтеграції України до ЄС, схвалена Указом Президента України 14 вересня 2000 року. Постанова Верховної Ради України з приводу рекомендацій парламентських слухань про співробітництво України та ЄС.

Робота над текстом Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Особливості підготовки економічної частини асоціації. Завершення підготовки; парафування УА; призначення підписання на Третньому саміті Східного партнерства на 28-29 листопада 2013; відмова від писання (21 листопада 2013. Українська криза та вплив Європейського Союзу на її врегулювання. Підписання політичної частини 21 березня 2014 р. та економічної частини УА 27 березня 2014 р. Синхронна ратифікація УА Верховною Радою України та Європарламентом 16 вересня 2014 р.

Імплементатії УА двосторонніх органів та їхня діяльність: Рада асоціації; Парламентський комітет асоціації; Платформа громадянського суспільства. Двостороння співпраця: досягнення та перешкоди на шляху виконання.

ПРАВОВІ ОСНОВИ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Національне законодавство про вищу освіту. Конституція України, Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»), Національна доктрина розвитку освіти, Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2010-2021 роки та Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 р. № 2145-VIII (редакція від 24.06.2020 р.), Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р. № 1556-VII (редакція від 25.09.2020 р.), Закон України «Про наукову та науково-технічну діяльність» від 26.11.2015 р. № 848-VIII (редакція від 03.07.2020 р.).

Підготовка наукових та науково-педагогічних працівників. Основні форми підготовки наукових та науково-педагогічних працівників вищої кваліфікації: аспірантура і докторантура. Поняття наукового ступеня та вченого звання. Присудження наукових ступенів та вчених звань. Спеціалізовані вчені ради. Експертні ради.

Учасники навчально-виховного процесу. Категорії учасників освітнього процесу. Права та обов'язки педагогічних і науково-педагогічних працівників (відповідно до ст. 57-58 Закону України «Про вищу освіту»). Права та обов'язки осіб, що навчаються у закладах вищої освіти (відповідно до ст. 62-63 Закону України «Про вищу освіту»). Права та обов'язки здобувачів освіти (відповідно до ст. 53 Закону України «Про освіту»). Права та обов'язки педагогічних, науково-педагогічних і наукових працівників, інших осіб, які залучаються до освітнього процесу (відповідно до ст. 54 Закону України «Про освіту»).

Заклади вищої освіти. Поняття «заклад вищої освіти». Правовий статус закладу вищої освіти. Типи закладів вищої освіти. Принципи діяльності, основні права та обов'язки закладу вищої освіти. Структура закладу вищої освіти.

МЕТОДИКА НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Структура наукового дослідження. Загальна характеристика проблематики наукових досліджень. вибір теми наукового дослідження з історії. Актуальність дослідження. Формулювання мети, завдань, об'єкту та предмету наукового дослідження. практична значущість його результатів. Опрацювання історіографії. Етап збору інформації. Написання дослідження.

Методи історичних досліджень. Загальнонаукові методи. Дедукція та індукція. Аналіз та синтез. Класифікація та типологізація. Моделювання та

схематизація. Історико-генетичний метод. Історико-порівняльний метод. Синхроністичний та діахронічний методи дослідження. структурно-функціональний аналіз. біографічний метод. методи просопографії. Критерії істинності історичного знання. понятійний апарат історичної науки.

Апробація результатів наукових досліджень. Виступи на наукових форумах. Підготовка доповіді на наукову конференцію. роль дискусії в науковій діяльності. Наукова стаття. Її структура. вимоги до оформлення. Тези, есе. Сучасна українська наукова періодика (друкована та електронна). Наукометричні бази періодичних та неперіодичних видань (Scopus, Web of Science, РІНЦ, Scopenicus). Монографія. Вимоги до написання монографій. Наукові та науково-популярні видання. українські Інтернет ресурси з історії.

Кваліфікаційні наукові роботи Магістерська робота. Загальна характеристика, особливості написання і оформлення. Дисертація на здобуття наукового ступеня: написання та процедура захисту. Спеціалізована вчена рада.

Мова наукового дослідження.

ПЕДАГОГІКА ВИЩОЇ ШКОЛИ

Педагогіка вищої школи як наука. Об'єкт і предмет педагогіки вищої школи. Завдання педагогіки вищої школи. Місце педагогіки вищої школи в системі педагогічних наук. Категорії педагогіки вищої школи. Зв'язок педагогіки вищої школи з іншими науками. Функції педагогіки вищої школи.

Методологія педагогіки вищої школи, рівні методології. Поняття про методологію. Функції методології. Рівні методології. Підходи до вивчення педагогічних явищ і процесів. Основи наукового педагогічного дослідження. Методи педагогічного дослідження. Класифікація методів педагогічного дослідження.

Сучасні освітні технології. Поняття про освітню технологію як системну категорію. Структурні складові технології навчання (цілі навчання, зміст освіти, методи, форми, засоби педагогічної взаємодії, результат діяльності). Традиційні та інноваційні технології навчання.

Дидактика вищої школи, її становлення і розвиток. Поняття про дидактику. Основні категорії дидактики. Сутність та особливості освітнього процесу у закладах вищої освіти. Поняття про зміст освіти. Основні компоненти змісту освіти. Вимоги до визначення змісту освіти у ЗВО. Компетентнісний підхід як основа створення та реалізації освітніх програм нового покоління.

Сучасні тенденції розвитку вищої освіти в Україні. Об'єктивні передумови реформування системи вищої освіти в Україні. Європейський освітній простір. Болонський процес. Рівні та ступені вищої освіти. Сучасні тенденції розвитку світової вищої освіти (глобалізація, інтеграція, демократизація, фундаменталізація, гуманізація та особистісна орієнтація). Закон України «Про вищу освіту».

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ У ЗВО

Предмет і завдання методики викладання історії у вищій школі. Методика викладання історії у вищій школі як наука. Зв'язки методики

викладання історії у вищій школі з іншими науками. Завдання методики викладання історії на сучасному етапі.

Планування роботи викладача історії у вищій школі. Поняття навчального плану, навчальної і робочої програми. Індивідуальний план роботи викладача історії вищої школи.

Форми організації навчального процесу у вищій школі. Поняття видів навчання та форм організації навчального процесу. Лекція, методика їх підготовки та проведення. Семінарські заняття. Методика організації та проведення практичних і лабораторних занять. Факультативи, спецкурси і спецсемінари. Самостійна робота студентів.

Контроль за навчально-пізнавальною діяльністю студентів. Завдання, функції і види контролю. Методи і форми контролю успішності студентів. Система оцінювання результатів навчально-пізнавальної діяльності студентів.

ІСТОРИОГРАФІЯ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ

Історіографія XVIII ст. Просвітництво. Передумови розвитку історичної думки та історичних знань у XVIII ст. Раціоналістичні, матеріалістичні та атеїстичні тенденції у Просвітницькій історіографії. Способи створення філософії історії. Раціоналізм та історичний детермінізм у просвітницькій історичній думці. Погляди просвітників на людину, суспільний устрій, виникнення держави. Подальша розробка та поширення теорії «суспільного договору» (Ж.Ж. Руссо). Роль географічного фактору в історії (Ш. Монтеск'є).

Початок перетворення історії в наукову дисципліну та розширення тематики історичних досліджень. Особливості та основні тенденції розвитку просвітницької історіографії у різних країнах світу.

Історична наука кінця XVIII – у першій половині XIX ст. Романтизм. Організаційні основи історичної науки. Криза просвітницької методології. Романтизм та його роль у розвитку історичної думки. Різні течії та напрями у суспільно-політичній думці доби Романтизму. Критика просвітницької історіографії у творах романтиків. Ідея органічного, спонтанного розвитку суспільства. Вплив ідей провіденціалізму на історичні концепції романтиків. Ідеалізація середньовіччя у творах романтиків. Розвиток принципів історизму в історіографії Романтизму. Французька історична школа доби Романтизму. Історичні концепції німецької класичної філософії. Історична школа права в Німеччині. Школа Л. Ранке. Торійська та вігська історіографії. Основні напрями історичної думки в Росії. Особливості американського романтизму.

Історична наука у другій половині XIX ст. Позитивізм. Соціально-політичні та ідейно-теоретичні умови розвитку історичної науки. Криза Романтизму «Позитивна» філософія О. Конте. Ідея закономірного розвитку історичного процесу. Вчення про основні «природні» закони розвитку історії та суспільства. «Теорія факторів». Історія і соціологія. Проблеми відбору, класифікації і описання фактів. Розвиток критики джерел. Проблематика та основні напрями позитивістської історіографії. «Російська історична школа» загальної історії. Еволюція і початок кризи позитивістської історіографії.

Особливості розвитку історичної науки у XX ст. Становлення «Нової історичної науки». Школа «Анналів». Історико-теоретична спадщина Л. Февра та

М. Блока. Вплив «Нової історичної науки» на розвиток світової історіографії». Неопозитивістська течія в сучасній історіографії. Вплив філософії постмодернізму на розвиток історичної науки. Поширення міждисциплінарних зв'язків. Ідея глобальної історії та історичного синтезу в працях істориків школи «Анналів». Структура і напрямки історичних досліджень «Нової історичної науки»: нова соціальна історія, нова економічна історія, нова політична історія. Методологічні проблеми і труднощі подальшого розвитку «Нової історичної науки». Національні історіографії та шлях їх розвитку. Основні проблеми і тенденції подальшого розвитку світової історіографії.

УКРАЇНСЬКЕ АРХІВОЗНАВСТВО

Основні етапи розвитку українського архівознавства. Зародження українського архівознавства у другій половині XIX ст. Становлення українського архівознавства як наукової дисципліни у першій третині XX ст. Занепад і стагнація архівознавства в Україні наприкінці 30 – у першій половині 50-х рр. XX ст. Відродження українського архівознавства у другій половині 50 – 80-х рр. XX ст. Модернізація українського архівознавства за доби незалежності. Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства. Зародження українського архівознавства у другій половині XIX ст. Становлення українського архівознавства як наукової дисципліни у першій третині XX ст. Занепад і стагнація архівознавства в Україні наприкінці 30 – у першій половині 50-х рр. XX ст. Відродження українського архівознавства у другій половині 50 – 80-х рр. XX ст. Модернізація українського архівознавства за доби незалежності. Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства.

Першовитоки архівної справи в Україні. Архіви стародавньої Русі-України. Розвиток архівної справи на українських землях за литовсько-польської доби. Литовська і Волинська (Руська) метрики та їхня історична доля. Архівна справа в Українській козацькій державі. Батуринський архів гетьмана І.Мазепи. Інституціонування архівної справи за гетьмана К. Розумовського. Поневіряння «Генеральної малоросійської архіви» на зламі XVIII – XIX ст.

Архівна система України та мережа архівних установ. Національний архів фонд України та його складові. Форми власності на документи Національного архівного фонду України та проблема збереження історико-документальної спадщини. Мережа архівних установ. Архівні підрозділи установ, підприємств та організацій. Міські, районні і трудові архіви та їх особливості. Державні обласні архіви. Центральні державні та галузеві архіви України. Архівні зібрання установ Національної Академії наук України, музеїв, заповідників і бібліотек. Приватні архіви. Зарубіжна архівна Україніка.

Організація роботи архівних установ України. Виробничі підрозділи архівів. Архівосховище, читальний зал, стіл довідок, реставраційно-палітурна майстерня, центр копіювання та оцифрування документів та їхні функції. Класифікація та експертиза цінності архівних документів. Архівне описування та науково-довідковий апарат. Забезпечення збереженості документів. Науково-дослідна і науково-методична робота архівних установ.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ІСТОРИЧНОГО ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВА

Історія становлення знань про історичне джерело та методика його використання в історичних дослідженнях. Зародження історичних досліджень. Використання історичних джерел в Стародавньому світі та Середньовіччі. Історичні джерела праць римських істориків. Герменевтика. Кабалістика.

Джерела історичних праць в Середньовіччі. Критика Біблії. Фальсифікації та підробки. Костянтинів дар.

Перші спроби корпусної публікації джерел. Литовська метрика.

Джерела в роботі історика в новий час. Школа великих французьких істориків і проблеми джерелознавства.

Історичні джерела та їх використання у ХІХ – на початку ХХ ст.

Радянське джерелознавство. Радянська і російська моделі джерелознавства. Джерелознавство і спеціальні історичні дисципліни. Джерелознавство як наука.

Центри історичного джерелознавства в Україні та світі. Робота з історичними джерелами істориків Європи та Америки: методологічна підґрунтя та кращі практики.

Джерелознавство в системі галузей спеціальних історичних знань. Методологічні засади джерелознавчого дослідження. Сучасні концепції історичного пізнання та історичні джерела.

Проблеми джерельної бази історії ХХІ ст. Збереження інформації. Прогалини джерельної бази.

Особливості роботи з окремими видами писемних джерел. Періодика, Статистика. Джерела особового походження.

Речові, поведінкові та конвенціональні джерела та їх інформаційний потенціал для історичних досліджень.

Речові джерела як пам'ятки матеріальної культури. Роди, види та різновиди речових джерел. Археологічні джерела. Нумізматичні джерела. Монетні скарби. Архітектурні пам'ятки як історичні джерела: житлові, культові, господарські, оборонні споруди. Предмети озброєння (холодна і вогнепальна) та захисні обладунки. Предмети одягу.

Засоби та форми фіксації поведінки людей. Етнографічні джерела. Обрядовість як історичне джерело.

Системи умовних скорочень та позначень. Зображально-схематичні графіки як історичні джерела. Проектно-технічна документація. Методика роботи з джерелами умовних позначень.

Звукові, зображальні джерела. Ресурси мережі Інтернет як історичне джерело.

Особливості відображення історичної реальності зображальними джерелами. Графічні зображення. Твори живопису як історичне джерело. Аудіовізуальні джерела. Кінодокументи, фотодокументи. Картографічні джерела.

Джерела інформації на магнітних, лазерних та електронних носіях. Методи прослуховування та звукової експертизи – методи роботи з аудіальними джерелами. Інформаційний потенціал звукових джерел.

Публікація історичних джерел в Інтернеті. Джерелознавчі проекти в мережі Інтернет. Блоги, журнали, соціальні мережі як історичні джерела. Фейки, критерії виявлення та інтерпретації.

АРХІТЕКТУРНА АРХЕОЛОГІЯ

Архітектурна археологія. Предмет та завдання архітектурно-археологічних досліджень. Архітектурно-археологічні дослідження як складова реставрації, пам'яткоохоронної та музейної роботи. Правові підстави, законодавчі норми та положення щодо архітектурно-археологічних досліджень в Україні.

Будівельне виробництво як історичне явище. Етапи розвитку будівельного виробництва на території України від Давньої Русі до раннього модерну. Головні етапи процесу будівництва. Видобуток та виробництво будівельних матеріалів. Архітектурний декор пам'яток монументальної архітектури доби середньовіччя-модерну.

Методика архітектурно-археологічних досліджень. Головні етапи архітектурно-археологічних досліджень. Методика археологічних досліджень втрачених та збережених архітектурних об'єктів. Загальні правила консервації архітектурних об'єктів. Архітектурні обміри та їх різновиди. Сучасні методи дослідження будівельного виробництва та будівельних матеріалів методами гуманітарних, точних та природничих наук.

Методика датування архітектурних конструкцій за ознаками будівельної техніки та матеріалів. Головні та другорядні датуючі ознаки архітектурних конструкцій. Техніка мурування як хронологічна ознака. Будівельні розчини та хронологія їх використання. Цегла часу середньовіччя – раннього модерну (плінфа, цегла-пальчатка, великоформатна цегла), формат цегли та його визначення.

АРХЕОЛОГІЧНІ ПАМ'ЯТКИ ЧЕРНІГОВО-СІВЕРЩИНИ

Пам'ятки кам'яного віку на території Чернігово-Сіверщини. Місцезнаходження пам'яток середнього палеоліту. Пізній палеоліт. Пушкарівський археологічний комплекс. Мезинська палеолітична стоянка. Ключі. Мезолітичні пам'ятки. Група стоянок Смячка. Функціональний поділ стоянок. Неоліт на теренах Чернігово-Сіверщини. Північно-східна частина дніпро-донецької етнокультурної області. Характеристика керамічного комплексу. Знаряддя з каменю, кістки та рогу. Культура ямково-гребінцевої кераміки. Характеристика керамічного посуду.

Ранньослов'янські та слов'янські культури Чернігово-Сіверщини. Зарубинецькі старожитності Чернігово-Сіверщини. Поселення київської культури на Чернігівщині. Старожитності колочинської та пенківської культур. Волинцевсько-роменські пам'ятки.

Літописні міста. Археологічні комплекси Чернігова, Любеча, Новгород-Сіверська. Соціально-топографічна структура давньоруських міст Чернігово-Сіверщини. Оборонні споруди. Монументальне будівництво. Ремесла та промисли. Домобудівництво. Матеріальна культура.

Археологічні старожитності XIV–XVIII ст. Міста та фортеці. Чернігів, Любеч, Батурин. Архітектурні пам'ятки. Матеріальна культура. Ремесла та промисли.

ДОБА ВІКІНГІВ В ІСТОРІЇ ЄВРОПИ

Епоха вікінгів у Європі (початки причини виникнення). Теорії, що до початку епохи вікінгів. Термін вікінг. Основні теорії початку епохи вікінгів. Писемні джерела. Причини експансії на Європу. Основні характеристики скандинавського епосу.

Скандинавське населення IX–XI ст. Поселенські структури Скандинавії (дружинні табори, віки). Соціальна стратифікація населення. Хто такі вікінги? Основні заняття населення Скандинавії (характеристика господарства, ремесла, промислів). Торгівельні напрямки.

Військові торгово-ремісничі поселення (ВТРП) Європи доби вікінгів. Причини виникнення ВТРП. Основна економічна та військова направленість ВТРП. Просторова структура ВТРП. Основні ВТРП – Бірка, Рібе, Хедебю, Каупанг.

Матеріальна культура доби вікінгів. Озброєння та дружинне спорядження. Мечі вікінгів. Категорії війська. Чоловіче та жіноче вбрання за археологічними матеріалами. Житла та господарські будівлі. Основні ремесла та промисли. Прикраси.

Торгівля та військова справа. Основні торговельні шляхи епохи вікінгів. Шлях із Варяг у Греки. Шлях із Варяг в Араби. Військові маршрути в Європу. Писемні та археологічні матеріали про торговельні походи скандинавів. Кораблі епохи вікінгів (основні відомі, їх характеристики).

Вікінги на Русі. Писемні джерела про присутність варягів. Норманська та антинорманська історичні теорії. Перші поселення вікінгів на Русі. Військово-торгівельні табори на півночі Русі (Стара Ладога, Гньоздово, Рюрикове городище, Сарське городище) їх характеристика.

Табори вікінгів у Подесенні. Роль вікінгів в процесах виникнення та розвитку Русі. Виповзівський археологічний комплекс (топографія, датування, просторова структура). Характеристика Шестовицького археологічного комплексу (топографія, датування, просторова структура). Скандинавські старожитності Чернігова (Чорна могила, кургани з кладовища в Берізках).

Поховальний обряд скандинавів. Основні види поховального обряду. Взаємодія матеріальної та духовної культури. Відображення скандинавського епосу у поховальному обряді вікінгів. Основні характеристики та топографія могильників епохи вікінгів (Бірка, Гньоздово, Михайлівський, Шестовицький).

ДИСЦИПЛІНИ ВІЛЬНОГО ВИБОРУ

Загальні дисципліни

ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ У НАУКОВОМУ ТА СУСПІЛЬНОМУ ДИСКУРСАХ

Методологія, сучасний дискурс і джерелознавчі аспекти проблеми. Теоретичні проблеми історичної пам'яті. Наукова критика джерел і сучасний наратив.

Структура, генеза, еволюція історичної пам'яті. Колективна, корпоративна й індивідуальна пам'ять. Формування історичної пам'яті та її місце в структурі ментальності. Пам'ять і націєтворчі та державотворчі процеси.

Особливості історичної пам'яті про події Середньовіччя. Київська Русь і монголо-татарська навала. Козаччина і Хмельниччина як сегмент історичної пам'яті.

Пам'ять у контексті національно-визвольного руху ХІХ ст. Т. Шевченко і Кирило-Мефодіївське братство. Культурно-освітні процеси українських землях.

Суспільно-політичні процеси на поч. ХХ ст. Перша світова війна та «українське питання». Українська революція і проблема національної самоідентифікації.

Міжвоєнна доба: дві долі одного народу. Радянський проект для України. Пам'ять про Голодомор. Українці в ІІ Річпосполитій.

Друга світова війна та пам'ять про неї. Основні контрагенти: «актори» й «режисери». Пам'ять про війну в електоральних і політичних технологіях.

Хрущовська «відлига». Поховані сподівання. «Шістдесятники» і дисиденти.

Епоха поступу і застою. Індустріальний реєстр монопартійної диктатури. Русифікаційні процеси в Україні

Політика пам'яті в сучасній Україні. Пам'ять, національна і політична самоідентифікація і державотворення в суверенній Україні. Державна комеморативна політика: успіхи й невдачі.

ГЕНЕАЛОГІЯ

Теорія, методика дослідження, розвиток європейської генеалогії. Дисциплінарний статус генеалогії, її дослідницький потенціал; закони генеалогії. Методика дослідження та форми фіксації родовідного матеріалу. Розвиток генеалогії в країнах Західної Європи Розвиток генеалогії у Польщі та Росії. Генеалогія та соціальні і гуманітарні науки; генеалогія та природничі науки.

Історія вітчизняної генеалогії, аналіз джерельної бази, методика пошуку. Генеалогія в Україні: утилітарний період. Генеалогія в Україні: науковий період. Генеалогія у діаспорі; сучасний стан вітчизняної генеалогії, актуальні проблеми та перспективи розвитку. Джерельна база вітчизняної генеалогії та її особливості. Методика генеалогічного пошуку, ступені споріднення та посвоячення.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ІСТОРІОГРАФІЇ: СОЦІОГУМАНІТАРНЕ ЗНАННЯ ТА ІСТОРИЧНЕ МИСЛЕННЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

Класична історіографія. «Царство Розуму», Природа та Право в просвітницькому світобаченні. Пізньопросвітницька парадигма на культурних теренах історіографії на межі ХVІІІ – ХІХ ст. Ідеалістичний поворот і класичний романтизм в історіографії ХІХ ст. Ірраціональні та інтуїтивні стратегії конструювання минувшини. «Перший» позитивізм в історіографії ХІХ ст. Типологічний і порівняльний інструментарій, натуралістичний сцієнтизм,

стадіальність, еволюціонізм, каузальність та ідея поступу у практиках історика. Культурна доба Fin de Siècle / Срібний вік та її стильова палітра: модернізований позитивізм, неокантіанство та соціологізація історії. Гранд-наративи або легітимаційні проекти історичних «біографій» націй.

Некласична історіографія. Неромантизм і модерністські експерименти в історіографії. Харизматична модель, культ героїв, ідея міфотворчості та символістська естетика у конструюванні минувшини. Соціологізація історії. Стратегії репрезентації «масової людини» на авансцені історії. Радянська історіографія – російська / союзна та українська / республіканська версії. Офіційний історіографічний канон і наукові практики істориків: співбуття, мімікрія, спроби розширення та модернізації.

Сучасна історіографія. Українська історіографія поза межами СРСР: західноукраїнська, еміграційна та діаспорна версії. Стратегії конструювання минувшини: між «травматичною» спадщиною та викликами західної соціогуманітаристики. Сучасна українська історіографія та європейська соціогуманітаристика. Представлення минувшини у світлі «поворотів» соціогуманітарного знання.

Тематична спеціалізація «Експертиза культурно-історичних цінностей»

ІСТОРІЯ ДАВНЬОСЛОВ'ЯНСЬКОЇ КНИЖНОСТІ

Виникнення писемності та початки книжної справи у слов'ян. Перші переклади книг на слов'янську за Кирила та Мефодія. Технологія виготовлення перших книжок. Перший південнослов'янський вплив на Русі. Рукописний характер книги, поняття автографу, списку, редакції, ізводу. Поняття «література-посередниця», «трансплантація візантійської культури».

Агіографія Київської Русі. Жанр житія. Корпус перекладних житій. Значення житія для становлення християнського світобачення новонавернених слов'ян. Житіє Феодосія Печерського. Борисо-Глібський агіографічний цикл творів. Кєво-Печерський патерик.

Літописання Київської Русі. Жанр літопису: жанрові особливості, зв'язок з візантійськими хронічками та відмінні риси літописів Київської Русі. Гіпотези О. Шахматова, Д. Лихачова, В. Істріна, Б. Рибаківа про походження літописання. «Повість минулих літ»: час виникнення, проблема авторства, особливості композиції, ідейно-художня своєрідність пам'ятки. Галицько-Волинський літопис: історія виникнення, автори, жанрова та композиційна своєрідність, воїнська повість у складі літопису.

Татаро-монгольська навала в давньоукраїнській літературі. «Слово про погибель Руської Землі», літописні повісті про нашестя: історії створення, ідейно-художня своєрідність. «Повість про розорення Рязані Батиєм» у складі циклу «Повісті про Миколу Заразського»: жанрова своєрідність циклу та окремої повісті, історія створення, проблеми авторства, ідейно-художня своєрідність.

«Задонщина» як завершальна пам'ятка татаро-монгольського циклу. «Слово о полку Ігоревім» та «Задонщина».

Доба другого південнослов'янського впливу. Другий південнослов'янський вплив на східнослов'янську літературу. літературу: основні риси. Стиль епохи другого південнослов'янського впливу. Особистість митрополита Кипріяна, його твори: жанр, стиль, паралель із митрополитом Петром. Літературне та культурне коло митрополита Кипріяна: Єпіфаній Премудрий, Пахомій Логофет та інші. Григорій Цамблак як «митрополит руський» і видатний письменник доби.

Козацьке літописання. Густинський літопис, літопис Григорія Граб'янки, літопис Самовидця. Літопис Самійла Величка як монументальний історико-літературний твір: відомості про автора літопису, історія створення літопису, його завдання й основні джерела; документальність літопису, місце в ньому художнього домислу; структура твору та аналіз ідейного змісту основних «сказань»; принципи творення образів історичних осіб: Богдана Хмельницького, Івана Виговського, Івана Сірка та ін. Суспільні погляди та політична орієнтація автора літопису.

Література про Богдана Хмельницького в епоху Бароко. Аноімна драма «Милість Божа». Тема і джерела драми, відмінність твору за ідейно-тематичним змістом від попередніх та сучасних йому шкільних драм. Питання про автора п'єси, його погляди та симпатії. Композиція драми, двоплановість сюжету. Образи Б. Хмельницького та України у драмі. Ідея драми.

Чернігівський осередок поетів другої пол. XVII – поч. XVIII ст. Поетичний світ Лазаря Барановича. Формування Чернігівського культурного осередку. Коло Чернігівських поетів другої половини XVII ст. (сучасників Л. Барановича). Чернігівські поети часу І. Максимовича (кінець XVI – поч. XVIII ст.). Віхи життя та культурно-освітня діяльність Лазаря Барановича. Релігійно-філософські мотиви лірики Лазаря Барановича. Тема віри, стосунків людини з Богом у віршах поета. Вірші історичного характеру: а) про Руїну в Україні; б) про поляків і русинів, турків і татар; в) про козаків.

ГРОШОВИЙ ОБІГ В УКРАЇНІ XVII-XIX ст.

Сутність і зміст грошового обігу. Сутність понять «гроші», «грошовий обіг». Історіографічний огляд фахової літератури. Походження, сутність грошей, їх функції. Грошовий обіг і основні тенденції його динаміки. Використання нумізматичного та боністичного матеріалу в історичних дослідженнях та навчальній роботі з історії.

Грошовий обіг і лічба монет на Україні у другій половині XVII–XVIII ст. Вплив приєднання України до Росії на обіг і лічбу монет на Лівобережній Україні. Найпоширеніші на Україні у XVIII ст. монети закордонного походження. Грошова реформа Петра I та її історичне значення. Російський монетний обіг у післяпетровську епоху. Особливості грошового обігу на українських землях. Вилучення монет закордонного карбування з грошового обігу в Україні. Запровадження паперових грошей у Російській імперії. Особливості грошового обігу на Запорозжжі. Грошовий обіг і лічба монет на Західній та Правобережній Україні.

Особливості грошового обігу на українських землях у ХІХ – на початку ХХ ст. Особливості обігу монет і паперових грошей у Наддніпрянській Україні на початку ХІХ ст. Грошова реформа 1839–1843 рр. і запровадження срібного монометалізму. Грошова реформа С.Ю.Вітте і встановлення золотого монометалізму в Російській імперії. Основні номінали. Особливості дизайну, друку, карбування та обігу банкнот і монет. Вплив реформи на економіку країни. Грошова політика царського уряду під час Першої світової війни. Грошовий обіг на західноукраїнських землях наприкінці ХVІІІ – у першій половині ХІХ ст. Вступ Австрійської імперії у монетну конвенцію з німецькими державами у 1857 р. Запровадження срібного монометалізму. Запровадження золотого монометалізму в Австро-Угорській імперії в 1892 р. Грошовий обіг на західноукраїнських землях наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. Основні номінали. Особливості дизайну, карбування, друку та обігу банкнот і монет.

Розбудова грошового господарства в роки Української революції (1917–1921 рр.) Грошова політика Тимчасового уряду Росії. Становлення української національної грошової системи у період Центральної Ради. Проекти монет УНР. Розбудова фінансово-грошової системи та грошові емісії Гетьманату П.П.Скоропадського. Грошова політика Директорії УНР. Становлення фінансової системи та грошового обігу Західноукраїнської Народної Республіки. Грошова політика уряд радянської України. Обіг недержавних грошових знаків на Україні.

Грошове господарство українських земель між світовими війнами (1921–1939 рр.). Радянська грошова реформа 1922–1924 рр. Грошовий обіг радянської України у 1920-х – 1930-х рр. Основні номінали. Особливості дизайну, друку, карбування та обігу банкнот і монет. Особливості грошового обігу Західної України у 20–30-х рр. Грошовий обіг на Закарпатті. Проекти грошових знаків Карпатської України. Особливості грошового обігу на Північній Буковині, Покутті та Південній Бессарабії.

Грошове господарство українських земель під час Другої світової війни (1939–1945 рр.). Грошовий обіг на українських землях під час нацистської окупації (1939–1944 рр.). Випуски паперових грошей Генеральної губернії на території дистрикту «Галичина» у 1941–1944 рр. Окупаційні емісії «карбованців» Центрального емісійного банку України 1942 р. Грошові емісії румунських окупантів на українських землях (1941–1944 рр.). Основні номінали. Особливості дизайну, друку та обігу банкнот і монет. Грошові знаки українського національно-визвольного руху середини ХХ ст.

Грошовий обіг УРСР у 1947–1991 рр. Грошова система СРСР у повоєнні роки. Особливості грошових реформ в 1947, 1961 та 1991 рр. в СРСР та їх вплив на розвиток економіки та життєвий рівень населення. Обігові монети та паперові гроші 1947–1991 рр. Ювілейні та пам'ятні монети СРСР.

Становлення грошової системи незалежної України (1991–2021 рр.). Грошовий обіг в Україні у 1991–1995 рр. Грошова реформа 1996 р. в Україні. Вітчизняні традиції і сучасні грошові одиниці України. Структура банкнот і монет, які перебувають в обігу на території України. Ювілейні та пам'ятні монети.

ОСНОВИ БОНІСТИКИ

Боністика як спеціальна історична дисципліна. Поняття і значення терміну. Бони як історичні джерела. Характерні ознаки бон: емблематична (герби, емблеми банків, символічні знаки); палеографічна (печатки, перфорація, штемпелі); хронологічна (дати емісії); метрологічна (грошові номінали); орнаментально-мистецька (прикраси, національні орнаменти); філігранологічна (водяні знаки, матеріал виготовлення); епіграфічна (наддруки пізнішого походження); дипломатична (формуляр документа, зміст написів); орфографічна (орфографія тексту); іконографічна (портретні зображення); маргіналістична (зроблені від руки написи пізнішого походження). Предмет і завдання боністики як спеціальної галузі історичної науки. Використання боністичного матеріалу в історичних дослідженнях і в навчальній роботі з історії.

Історія виникнення та обігу паперових грошових знаків у країнах світу. Поява перших паперових грошей. Паперові гроші в середньовічному Китаї у VIII–XIII ст. Перші паперові гроші в Європі. Бони Іспанії 1483 р.: причини та наслідки емісії. Випуски паперових грошей Швеції 1662 р. Грошові бони Північноамериканських колоній (кінець XVII – початок XVIII ст.). Емісії паперових грошей США. Паперові гроші та цінні папери Франції у XVIII ст. Паперові грошові знаки Російської імперії кінця XVIII– початку XX ст. Паперові «асигнації» Російської імперії з 1768 р.: причини та наслідки емісії. Паперові гроші Російської імперії другої половини XIX – початку XX ст. Кредитні та казначейські білети та їх обмін на золото. Паперові гроші Тимчасового уряду Росії..

Паперові гроші Української Народної Республіки, Української Держави гетьмана П.П.Скоропадського та радянської Росії в грошовому обігу України 1917–1922 рр. Грошова реформа в УНР та випуск перших національних паперових грошових знаків (грудень 1917 – січень 1918 рр.). Марки-гроші та державні кредитні білети УНР. Карбованцеві та гривневі номінали. Грошові бони уряду Української Держави гетьмана П. П. Скоропадського. Карбованцеві та гривневі номінали. Грошова політика уряду Директорії УНР 1918–1919 рр. Паперові грошові емісії та вилучення з обігу австрійських, німецьких, російських і радянських грошей. Радянські «дензнаки» в грошовому обігу Української СРР у 1919–1922 рр.

Радянські паперові грошові знаки в Українській СРР (УРСР) у 1922–1947 рр. Грошові знаки РСФРР 1922–1923 рр. Основні номінали. Особливості друку та обігу на території УСРР. Червінець і рубель в радянській системі грошового обігу 1922–1934 рр. Ліквідація паралельного обігу «совзнаків» та «червінців» та емісія «державних казначейських білетів» номіналом 1, 3, 5 рублів золотом (січень–лютий 1924 р.). Випуск розмінних «казначейських бон» номіналом 1,2, 3, 5 та 50 коп. Припинення емісії «совзнаків». Емісії «казначейських знаків» і «казначейських білетів» 1924 р. Випуски державних казначейських білетів СРСР» зразка 1925 р. Номінали. Особливості друку. Емісії «білетів Державного банку СРСР» зразка 1925 р. Радянські паперові гроші 1934–1947 рр. Емісія «державних казначейських білетів» нового зразка у 1934 р. Зміни в дизайні радянських паперових грошей 1937 р. Випуск «казначейських білетів Державного банку СРСР» зразка 1938 р. Номінали. Особливості дизайну та друку.

Обіг паперових грошей Польщі, Румунії, Чехо-Словаччини та Угорщини на українських землях цих держав у 1918–1940 рр. Обіг паперових грошей Румунії на українських землях 1919–1940 рр. Особливості обігу румунських «лей» на Північній Буковині, Покутті та Південній Бессарабії. Основні номінали та дизайн. Обіг паперових грошей Чехо-Словаччини у 1919–1939 рр. Особливості обігу чехо-словацької «крони». Номінали та дизайн. Окупація Закарпаття Угорщиною та запровадження в обіг угорського «пенге» (1939–1944 рр.). Грошовий обіг польських «марок» (1919–1923 рр.) та «злотих» (1923–1939 рр.) на західноукраїнських землях у складі другої Речі Посполитої. Номінали, особливості дизайну та друку.

Бони окупаційних режимів та грошові знаки ОУН–УПА в роки Другої світової війни. Грошові емісії нацистських окупантів на українських землях у 1939–1944 рр. Випуски паперових грошей Генеральної губернії на території дистрикту «Галичина» у 1941–1942 рр. Номінали. Особливості дизайну, друку та обігу. Окупаційні емісії «карбованців» Центрального емісійного банку України 1942 р. Номінали. Особливості дизайну, друку та обігу банкнот. Німецькі «білети Державної кредитної каси» («окупаційні марки») в грошовому обігу на території України в 1942–1944 рр. Грошові емісії румунських окупантів на українських землях у 1941–1944 рр. Обіг румунських «лей» на території «Трансністрії», в губернаторствах «Буковина», «Бессарабія» та в Криму. Номінали. Особливості участі в грошовому обігу. Грошові знаки Організації українських націоналістів та Української повстанської армії 40–50-х рр. ХХ ст. «Бофони» («біфони»): етимологія та походження терміну. «Бофони» періоду війни Німеччини та СРСР (1941–1945 рр.) та тимчасові місцеві грошові знаки ОУН середини 40-х – початку 50-х рр.

Радянська грошова система та обіг паперових грошей на території Української РСР у 1947–1991 рр. Передумови та причини проведення грошової реформи 1947 р. («реформа А.Г.Зверєва»). Особливості обміну грошових знаків зразка 1934–1947 рр. на нові (1:10). Наслідки грошової реформи. Нові «державні казначейські білети СРСР» та «білети Державного банку СРСР» зразка 1947 р. Номінали. Особливості дизайну та друку. Грошова реформа 1961 р. Деномінація рубля. Укрупнення грошової одиниці шляхом збільшення її золотого вмісту. Обмін грошових знаків 1947 – 1960 рр. на банкноти зразка 1961 р. (1:10). Нові «державні казначейські білети СРСР» та «білети Державного банку СРСР» зразка 1961 р. Номінали. Особливості дизайну та друку. Уніфікація розмірів банкнот. Радянська грошова реформа 1991 р. («реформа Павлова»). Причини проведення реформи. Вилучення з грошового обігу банкнот номіналами 50 та 100 руб. Номінали та особливості банкнот зразка 1991 р. Емісія та обіг одноразових купонів.

Грошова система незалежної України (1991–2021 рр.). Грошовий обіг в незалежній Україні 1991–1996 рр. Створення Національного банку України. Введення в обіг купоно-карбованців багаторазового використання (січень 1992 р.). Номінали. Папір. Дизайн. Друк. Розширення обігу купонів на весь готівковий грошовий ринок України (1 квітня 1992 р.). Вилучення з обігу радянських «рублів» (12 листопада 1992 р.). Інфляційні процеси та емісія купонів багаторазового використання. Номінали 1993–1994 рр. Особливості дизайну та друку. Підготовка та проведення грошової реформи 2–16 вересня 1996 р.

(«реформа Ющенко»). Вилучення з обігу купонів багаторазового використання зразка 1992–1994 рр. та їх обмін на нові гривневі банкноти. Емісія «гривні». Номінали. Особливості дизайну та друку. Результати грошової реформи. Випуски банкнот 1996–2021 рр.

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ХОЛОДНОЇ ТА ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ

Передумови виникнення вогнепальної зброї. Поняття «вогнепальна зброя» в історіографії. Використання вогню на війні: перші експерименти, «грецький вогонь», використання нафти для вогнепальної зброї. Винайдення пороху. Роджер Бекон. Легенда про Бертольда Шварца.

Виникнення та еволюція гармат. Перші експерименти. Англійська артилерія. Гармати-гіганти та ручні гармати у ХІУ ст. Гармати у ХУІ-ХУІІІ ст. Технічний переворот в артилерії у ХІХ ст. Мортири. Незвичайні конструкції та матеріали гармат.

Гладкоствольна зброя. Мушкети. Рушниці з фітільним замком у ХУ-ХУІІ ст. Рушниці з коліщатим замком. Л. да Вінчі. Виникнення кремнієвого замка. Британський мушкет Браун Бесс – перша стандартна зброя, яка використовувалась в армії. Перетворення мисливства з привілею знаті на загальнодоступне заняття. Недоліки гладкоствольного мушкету.

Виникнення нарізної зброї. Стрілецька зброя у ХУІІІ-ХІХ ст. Американська зброя. Гвинтівки та їх роль на Північноамериканському континенті. «Гвинтівка з Кентуккі». Перехід від коліщатого замка до капсульного детонатора.

Багатозарядна зброя. Перші спроби багаторазових вистрілів. Американська зброя у другій половині ХІХ ст. Роль зброї у підкоренні Дикого Заходу. Семюель Кольт і винайдення револьвера. Револьвери Сміта і Весона та їх еволюція. Зброя Ремінгтон і Вінчестер. Шестизарядний пістлет Кольта «Миротворець» («Пісмейкер»). Дробовики.

Кулемети та автоматичні гвинтівки. Багатоствольна гвинтівка – кулемент Гатлінга. Кулемент Максима. Кулемент Браунінга. Французький легкий кулемент Шо-шо. Автоматична гвинтівка Браунінг-Бар. Джон Олівер Томсон та його дрібнокаліберна швидкісна зброя для ближнього бою – пістолет-кулемент Томсон (Томі-ган). Німецькі штурмові гвинтівки.

Боєприпаси. Порох. Снаряди. Боєприпаси ручної вогнепальної зброї. Металеві патрони Сміта і Весона. Калібри патронів.